

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ

Олег КОЛОБИЧ, Богдан ХОРКАВИЙ, Андрій ДУЛІБСЬКИЙ

Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів, Україна,

e-mail: dulibskyy_andriy@ukr.net

Анотація. У статті проаналізовано сучасні підходи до розв'язання проблем техніко-тактичної підготовки юних футболістів.

Ефективність навчально-тренувального процесу часто пов'язана із застосуванням адекватних кроків в організації та проведенні навчально-тренувальних занять з урахуванням вікових особливостей юних футболістів.

У ході дослідження велику увагу приділено питанням поєднання таких параметрів, як розміри футбольного майданчика для ігор, вік юних футболістів, кількісний склад футболістів під час гри, тактичне розташування гравців на футбольному майданчику та їхні функції. Урахування названих параметрів у процесі техніко-тактичної підготовки юних футболістів створює належні передумови для гармонійного розвитку гравця у різних аспектах його індивідуальної підготовленості та сприяє вихованню кваліфікованих футболістів різних ігрових амплуа.

Ключові слова: юні футболісти, техніко-тактична підготовка, техніко-тактичні дії.

НАПРАВЛЕНИЯ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТЕХНИКО- ТАКТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ

**Олег КОЛОБЫЧ, Богдан ХОРКАВЫЙ,
Андрей ДУЛИБСКИЙ**

*Львовский государственный университет
физической культуры, г. Львов, Украина,
e-mail: dulibskyy_andriy@ukr.net*

Аннотация. В статье проанализированы и рассмотрены вопросы современных подходов к решению проблем технико-тактической подготовки юных футболистов.

Эффективность учебно-тренировочного процесса часто связана с применением адекватных шагов в организации и проведении учебно-тренировочных занятий с учетом возрастных особенностей юных футболистов.

В ходе исследования большое внимание уделено вопросам сочетания таких параметров, как размеры футбольного поля для игр, возраст юных футболистов, количественный состав футболистов во время игры, тактическое расположение игроков на футбольном поле и их функции. Учет перечисленных параметров в процессе технико-тактической подготовки юных футболистов создает хорошие предпосылки для гармоничного развития игрока в различных аспектах его индивидуальной подготовленности и способствует воспитанию квалифицированных футболистов различных игровых амплуа.

Ключевые слова: юные футболисты, технико-тактическая подготовка, технико-тактические действия.

DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF TECHNICAL AND TACTICAL ASPECTS OF YOUNG FOOTBALL PLAYERS'

**Oleg KOLOBYCH, Bogdan HORKAVYY,
Andrew DULIBSKIY**

*Lviv State University of Physical Culture, Lviv,
Ukraine, e-mail: dulibskyy_andriy@ukr.net*

Abstract. The paper covers the current state of young football players' training issues. The scientific methodological and specialized literature dealing with technical and tactical aspects of young football players' training was analyzed.

As part of the research, the experience of the world's leading football countries was studied, where the junior competitions are held on smaller football pitches. Under such conditions young football players demonstrate a larger number of technical moves, deal with one-to-one tackles more often, have to move more actively, which compels them to make faster decisions, act confidently in complex game situations, and participate in a greater number of tactical combinations as compared with standard pitches. Such competitive conditions promote the level of young football players' individual skills.

Keywords: young players, technical and tactical aspects, technical and tactical actions.

Постановка проблеми. Найбільш характерною особливістю розвитку сучасного футболу, зокрема і юнацького, є збільшення інтенсивності гри, у якій проявляються індивідуальна, групова, командна техніко-тактична майстерність і висока фізична підготовленість

гравців. Команди для досягнення перемоги повинні мати у своєму складі гравців, які вміють грати «швидко» та ухвалити рішення в складних ситуаціях, що постійно змінюються в умовах дефіциту простору та часу, а також які раціонально володіють технікою в поєднанні з тактичними діями та високою швидкістю пересування.

Відомо, що техніко-тактична майстерність характеризується незначним обсягом та різнобічністю технічних прийомів, якими володіє футболіст, а також вмінням ефективно застосовувати ці прийоми в поєднанні з тактичними діями в умовах гри. Техніка футболу становить собою сукупність великої групи прийомів та способів володіння м'ячем, тому вивчення її перетворюється на складний і тривалий процес [4, 13].

Управління підготовкою спортсменів значною мірою зумовлено якістю та своєчасною корекцією змісту та спрямованості навчально-тренувального процесу на основі об'єктивного контролю їх підготовленості. Підвищення рівня майстерності вітчизняних футболістів невід'ємно пов'язане з поліпшенням якості підготовки резерву. Ефективне управління підготовкою юних футболістів неможливе без обліку показників змагальної діяльності [8, 11].

У науковій і методичній літературі підготовка футболістів різного віку переважно стосується проблем початкового навчання техніки гри або фізичної підготовки. Проте комплексний розвиток техніко-тактичних умінь у юних футболістів різного віку та ігрового амплуа висвітлено недостатньо [1, 7, 13, 15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження в галузі дитячо-юнацького футболу привертають увагу вчених до проблем, пов'язаних з пошуком ефективних і методично обґрунтованих підходів до розв'язання питань з удосконалення різних видів підготовки спортсменів, зокрема техніко-тактичної [3, 10].

Удосконалення техніко-тактичної підготовки юних футболістів на сучасному етапі вимагає впровадження в практику нових, науково обґрунтованих підходів до побудови тренувального процесу, починаючи з початкових етапів багаторічної підготовки.

Процес підготовки юних футболістів охоплює значний часовий проміжок, тривалістю у декілька років, і цей період позначений значними фізіологічними змінами в організмі спортсменів, пов'язаними з ростом і розвитком. Реальна підготовка юного спортсмена, на думку багатьох авторів, неможлива без урахування закономірностей організму, що розвивається. Розробленню концепції вікової динаміки фізичних якостей у теорії дитячо-юнацького спорту приділено багато уваги [2, 6, 12].

У теперішній час автори досить детально розробили модельні характеристики фізичної підготовленості юних футболістів, які найшли своє відображення в навчальних програмах для дитячо-юнацьких спортивних шкіл.

Науковці звернули увагу на важливу проблему психологічних якостей, характерних для різних вікових груп юних футболістів, а також вказують на необхідність обліку рівня виконання техніко-тактичних дій. Дослідження показують, що різні ігрові амплуа вимагають від футболістів виконання різнобічних функцій, вирішення конкретних завдань на футбольному полі і певним чином впливають на структуру змагальної діяльності команди. Гравці, які виконують різні ігрові функції, повинні володіти високим рівнем майстерності при виконанні техніко-тактичних дій для ефективного здійснення покладених на них обов'язків [3, 6, 14].

Мета – вивчити проблемні питання техніко-тактичної підготовки юних футболістів.

Методи дослідження: аналіз і узагальнення наукової та методичної літератури, теоретичні порівняння.

Одна з основних умов високої ефективності системи підготовки спортсменів полягає у чіткому дотриманні вимог щодо вікових та індивідуальних анатомо-фізіологічних особливостей організму. Це дає змогу правильно вирішувати проблеми спортивного відбору, вибору засобів та методів тренування, дозування тренувальних і змагальних навантажень, прогнозування можливих досягнень [2, 8].

Кожен віковий період має, як правило, характерні особливості процесу побудови та функціонування окремих систем організму, які переживають певні зміни у процесі спортив-

ної діяльності. Ріст і розвиток організму людини відбуваються нерівномірно. Кожен віковий етап є своєрідним періодом, який характеризується морфологічними та функціональними змінами [2, 8, 11, 15].

Юнацький вік – надзвичайно важливий етап індивідуального розвитку, на який поширюються всі загальні правила і закономірності, характерні для молодого організму, що росте та розвивається. Цей вік є періодом серйозних протиріч. З одного боку, це час значних змін фізичних і психічних якостей, становлення людини як особистості. З другого – це період певних тимчасових фізіологічних проблем, зумовлених суттєвою перебудовою нейро-ендокринних співвідношень, що пов'язано з підвищенням інтенсивності функції статевих органів [2, 11, 15].

Вплив занять футболом на організм юних спортсменів дає змогу стверджувати, що сучасний юнацький футбол розвивається шляхом підвищення вимог до всіх сторін підготовленості юних футболістів. У процесі змагальної боротьби на організм юних спортсменів діють значні за величиною і тривалістю навантаження, які вимагають максимальної мобілізації можливостей організму та висувають серйозні вимоги до підготовленості юних футболістів. Проте необхідно пам'ятати, що поряд з удосконаленням техніко-тактичної підготовленості важливим завданням навчально-тренувального процесу є продумане підвищення функціональних можливостей та фізичної підготовленості юних футболістів [2, 4, 11].

На сучасному етапі юнацький футбол є тим видом спорту, у якому назріла необхідність максимальної реалізації техніко-тактичних можливостей юних футболістів в умовах високої ігрової та рухової активності. Застосування такого підходу надасть можливість досягти вагомих результатів завдяки правильній побудові навчально-тренувального процесу. Це дозволить разом із раціональним впливом на розвиток фізичних якостей гравців удосконалювати техніко-тактичну підготовленість юних футболістів.

Для оптимізації навчально-тренувального процесу юних футболістів на основі експериментальних даних необхідно розробити систему управління розвитку функціональних можливостей гравців спеціальними ігровими техніко-тактичними засобами. Для цього треба мати співвідношення кількісно виражених значень фізичного впливу за такими факторами: інтенсивність і тривалість вправ, режими чергування серій вправ з відпочинком, кількість повторень вправ і серій [4, 8, 9].

Необхідно підкреслити, що творчість чи імпровізація юних футболістів в ігровій діяльності, їхня майстерність полягає в певному рівні тренуваності, який дає змогу варіювати тактичними моделями для збільшення кількості непередбачуваних ситуацій для суперника і зменшення таких ситуацій для своєї команди. Якщо вони виникають, то накопичені різні варіанти раніше змодельованих техніко-тактичних дій повинні створити можливість вийти з будь-якої, навіть найскладнішої ситуації з мінімальними втратами [3, 14].

На думку фахівців з футболу [4, 5], ефективність тактики гри прямо залежить від умінь юних спортсменів оцінювати ситуацію та знаходити правильне рішення в конкретному ігровому моменті. Це в кінцевому підсумку визначається станом підготовленості юних футболістів, що є результатом генетичної обдарованості та кумулятивного ефекту програм підготовки.

Тому метою техніко-тактичної підготовки, на основі поданого, є навчання юних футболістів раціонального вирішення тактичних завдань, які виникають у процесі гри. Реалізація цієї мети досягається за допомогою спеціальних вправ техніко-тактичного характеру, які визначають ефективність вирішення цих завдань.

Однією з найактуальніших проблем спортивного тренування юних футболістів є проблема вдосконалення техніко-тактичної підготовленості. За умови рівності сил команд в усіх інших компонентах гри, саме вдало обрана тактика разом із високою виконавською майстерністю надасть перевагу команді з кращим рівнем техніко-тактичної підготовленості. Якщо розглядати питання взаємозв'язку між оволодінням техніко-тактичними діями і розвитком якостей, котрі визначають їхню ефективність, виникає проблема техніко-тактичного тренування або в більш широкому значенні техніко-тактичної підготовки [5, 9, 12].

У теоретичному аспекті техніко-тактична діяльність юних футболістів – це вирішення оперативних завдань, що виникають у процесі взаємодій з партнерами і протидій суперникам. При цьому важливого значення набуває вміння приймати рішення, які б дали змогу найбільш раціонально застосовувати гравцям техніко-тактичні дії [4, 9].

У техніко-тактичну підготовку необхідно вводити в основний арсенал техніко-тактичних дій, оволодіння якими дозволило юним футболістам максимально використати у грі свою технічну оснащеність, спеціальні якості і здібності, тактичну майстерність і теоретичні знання.

Зі спеціальних якостей, які необхідні юним футболістам у грі, виокремлюють витривалість, швидкість, спритність, силу, гнучкість. Треба підкреслити, що вплив зазначених якостей на досягнення високого спортивного результату дуже неоднорідний і залежить від багатьох чинників, зокрема, від амплуа гравця.

Тактична майстерність становить собою систему застосування доцільних тактичних дій. Тактичні дії слід будувати відповідно до тактичних знань і технічних навичок, рівня розвитку фізичних здібностей і психологічних якостей [1, 7].

Тактична підготовленість спортсмена містить свій внутрішній образ у вигляді системи застосування доцільних тактичних дій. Тактичну дію, спрямовану на оптимальний успіх, потрібно будувати відповідно до тактичних знань, технічних навичок, рівня розвитку фізичних можливостей, вольових якостей, швидкості реакції та інших компонентів.

Тактична організованість у діях команди досягається за рахунок чіткого розподілу функцій (ігрова спеціалізація – воротар, крайні та центральні захисники, гравці середньої лінії, крайні і центральні нападники) між окремими футболістами та їхнім об'єднання у певну систему. Систему у футболі необхідно розуміти як таке розташування гравців, яке б могло забезпечити можливість оптимального маневру в захисті та в нападі відповідно до індивідуальних особливостей гравців.

Серйозну увагу необхідно приділяти і теорії, адже високий рівень тактичної майстерності гравців залежить і від теоретичних знань. Метою теоретичного навчання тактики є засвоєння певної сукупності знань, які б передбачали сучасні тенденції розвитку футболу, тактичні знання, уміння, навички і відповідний рівень тактичного розуміння гри.

Отже, техніко-тактична підготовка – це складний педагогічний процес, спрямований на досягнення ефективного застосування технічних прийомів на тлі постійних змін ситуації за допомогою тактичних дій як раціональної форми організації діяльності юних футболістів для здобуття перемоги над суперником.

На основі детального вивчення, аналізу й обговорення техніко-тактичної діяльності футболістів різної кваліфікації та віку ми прийшли висновку, що високий рівень техніко-тактичної підготовки поряд з іншими видами підготовки футбольних команд є одним із найважливіших чинників переваги над суперниками, а в підсумку і перемоги у грі [4, 5, 7].

Рівень техніко-тактичної підготовленості юних футболістів залежить від оволодіння ними засобами спортивної тактики, видами та формами. У структурі техніко-тактичної підготовленості юних футболістів необхідно вирізняти такі спеціалізовані поняття, як тактичні знання, тактичні вміння, тактичні навички, тактичне мислення. Структура тактичної підготовленості ґрунтується на характері стратегічних завдань, що визначають основні напрями спортивної боротьби. Ці завдання можуть бути пов'язані з участю юних футболістів у кількох серіях змагань з метою підготовки та успішного виступу в головних змаганнях сезону і, таким чином, мати перспективний характер. Такі завдання можуть також бути і локальними, пов'язаними з участю в окремих змаганнях або в конкретному матчі. Вміння змінювати тактичну схему ведення спортивної боротьби, залежно від особливостей і ходу футбольної гри, є важливим показником тактичної підготовленості юних спортсменів [1, 8].

При цьому велике значення мають прийоми і дії, які характерні для конкретного гравця та визначають його індивідуальність. Як правило, саме такі техніко-тактичні дії є найбільш ефективними і несподіваними для суперників.

До того ж ефективність тактичної діяльності у юнацькому футболі визначається здатністю гравців до просторової та часової антиципації, тобто передбачення ігрової ситуації до моменту її розгортання. Саме від цієї здатності залежить безпомилковий вибір позиції гравцем будь-якого амплуа, взаємодія з м'ячем чи ефективна контратака.

Рівень досконалості тактичних взаємодій партнерів у групових і командних тактичних діях є не менш важливою стороною тактичної підготовленості. Саме від ефективності взаємодій юних футболістів, умілого поєднання відшліфованих тактичних схем ведення змагальної боротьби з застосуванням нестандартних ходів, використання індивідуальних можливостей кожного гравця для досягнення кінцевого результату залежить ефективність комбінаційної гри юнацької команди з футболу.

За останні роки у юнацькому футболі стали помітними тенденції, спрямовані на зміни структури гри, її моделі. Ці тенденції характеризуються значним розширенням зон дій юних футболістів, універсалізацією гравців. Це вимагає збільшення рухової активності та швидкості виконання техніко-тактичних прийомів. Зросла кількість і якість імпровізованих дій юних футболістів на основі збільшення обсягу завчасно підготовлених коаліційних взаємодій [3, 4, 10].

Деякі компоненти, які забезпечують гру, мало змінилися за тривалий період становлення футболу. До цієї категорії можна зарахувати правила гри, технічні прийоми володіння м'ячем.

Початкове розташування юних футболістів починає стабілізуватися і відіграє в сучасному юнацькому футболі незначну роль, оскільки розширилися зони дії окремих гравців, а у зв'язку з цим ефективніше використовується ігровий простір. Зросла також швидкість індивідуальних і колективних тактичних дій, розширився спектр варіювання тактикою, з'явилося дещо інше уявлення про моделювання різноманітних тактичних дій, необхідних співвідношень функціонального стану систем організму, які визначають рівень спеціальної працездатності футболістів [1, 4, 7, 10].

Організаційні форми проведення змагань для юних футболістів до 13 років у провідних футбольних країнах світу відрізняються від українських. Змагання та навчально-тренувальні заняття проводяться на полях зменшених розмірів відповідно до кожної вікової категорії (рис. 1–6).

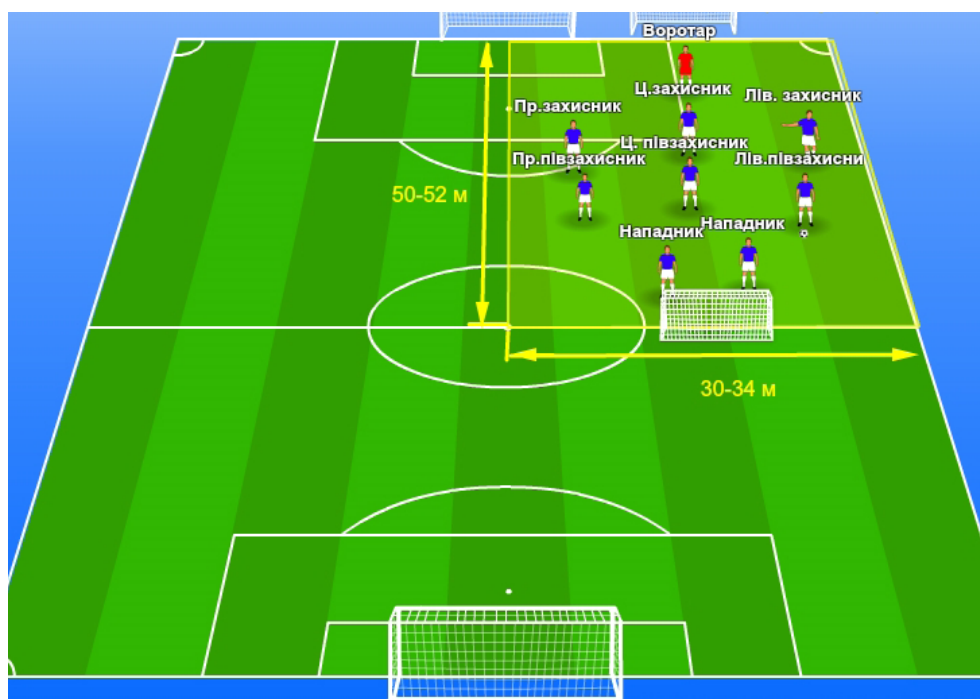

Рис. 1. Схема розташування ігрових майданчиків на стандартному (8+1) футбольному полі для проведення змагань з юними футболістами 8–10 років

Для юних футболістів 8–13 років кожної вікової групи при проведенні змагань змінюються розміри футбольного поля, кількість гравців, розміри воріт та тривалість гри. Такі умови проведення змагань дають можливість юнакам краще проявити свою техніко-тактичну майстерність та фізичні якості. З урахуванням кількісного складу гравців на полі змінюється початкова статична структура, тобто розташування гравців на початку матчу, динамічна структура, що знаходить своє відображення в індивідуальних, групових і командних тактичних діях, різних коаліціях у захисті та нападі. Можливе використання різних тактичних побудов, які сприяють засвоєнню певних ігрових функцій відповідно до амплуа (рис. 2).

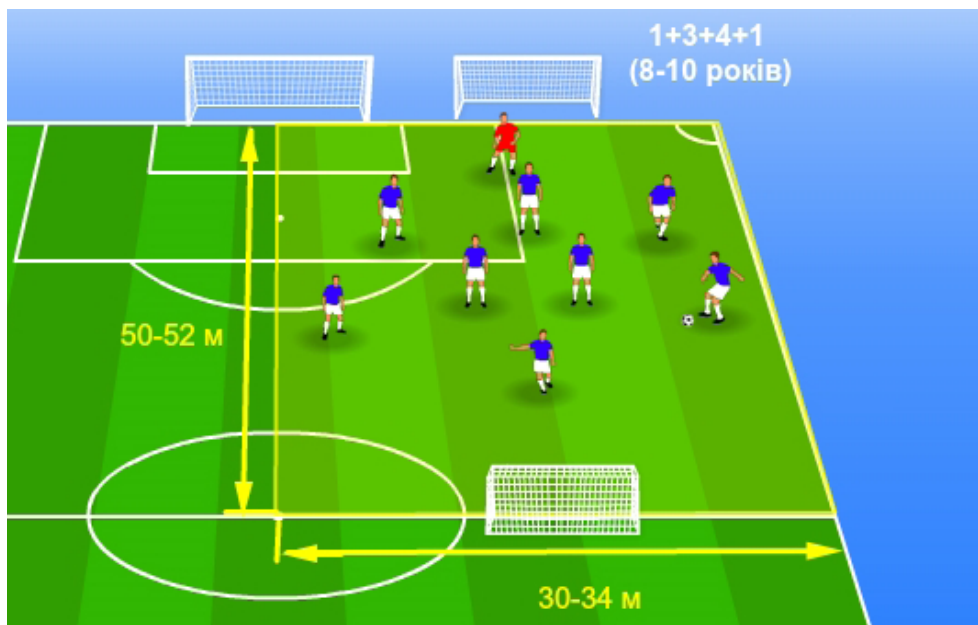

Рис. 2. Схема 1–3–4–1 розташування гравців на футбольному полі з урахуванням особливостей ігрового амплуа для юних футболістів 8–10 років

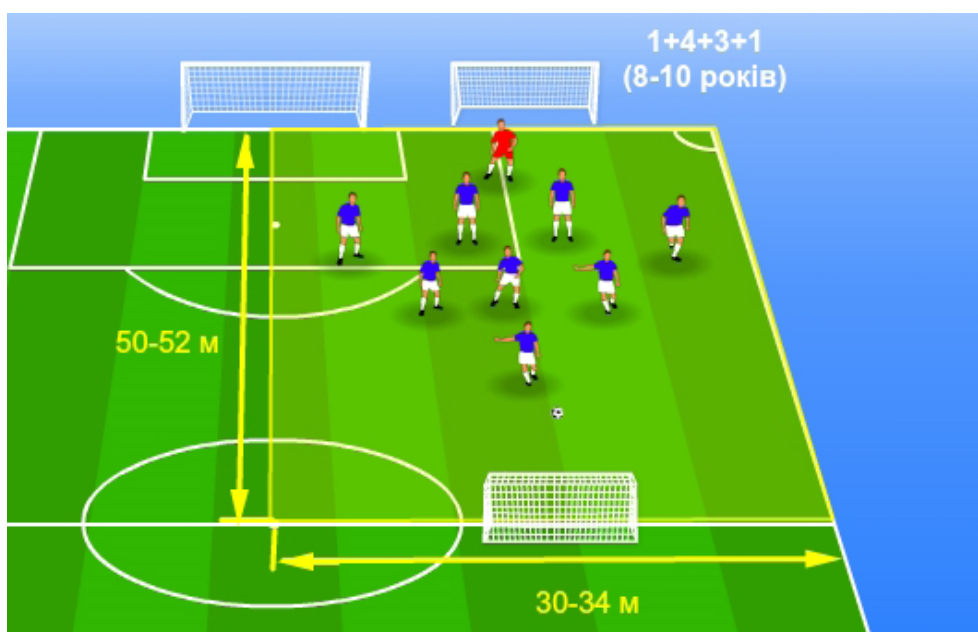

Рис. 3. Схема 1–4–3–1 розташування гравців на футбольному полі з урахуванням особливостей ігрового амплуа для юних футболістів 8–10 років

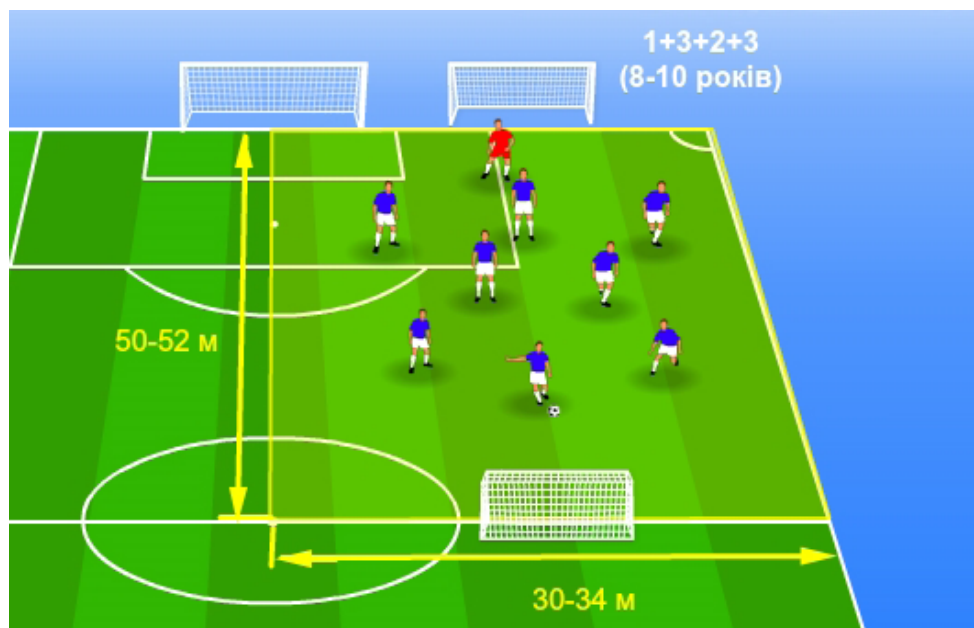

Рис. 4. Схема 1–3–2–3 розташування гравців на футбольному полі з урахуванням особливостей ігрового амплуа для юних футболістів 8–10 років

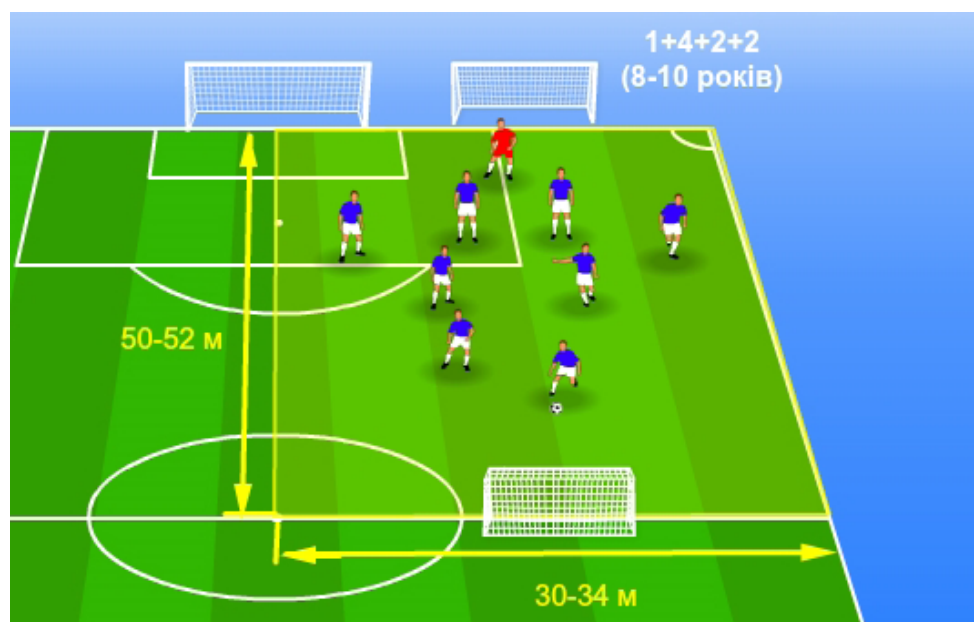

Рис. 5. Схема 1–4–2–2 розташування гравців на футбольному полі з урахуванням особливостей ігрового амплуа для юних футболістів 8–10 років

Для юних футболістів 11–12 років розміри ігрового поля дещо збільшуються, а ігри проводяться у складах 9v9 (рис. 6).

У процесі ігрової діяльності на полях зменшених розмірів юним футболістам доводиться частіше взаємодіяти з м'ячем, при цьому проявляються індивідуальні особливості фізичних якостей, тактичного мислення, технічного виконання прийомів, що окреслює схильність окремих гравців до певних ігрових амплуа.

Аналізуючи навчальні програми провідних футбольних європейських шкіл, можна зробити висновок, що в навчально-тренувальному процесі футболістів 8–13 років основний акцент спрямовано на широкий розвиток координаційних якостей та поглиблене вивчення прийомів техніки гри та тактичних комбінацій на полях зменшених розмірів. Зокрема, в тренуванні застосовуються такі вправи: передачі, прийоми м'яча, ведення, дриблінг, обманні

рухи з м'ячем та без м'яча, гра з м'ячем «1v1», «2v2», «3v3». Також у навчально-тренувальному процесі велику увагу приділяють основним тактичним ігровим елементам: дії гравців в обороні та атаці, вибір гравцем позиції залежно від місцезнаходження на полі і ігрової ситуації, зонний метод захисту і взаємострахування.

Рис. 6. Схема розташування ігрових майданчиків на стандартному футбольному полі для проведення змагань з юними футболістами 11–12 років

На прикладі голландських шкіл, які є законодавцями європейської футбольної моди, можемо засвідчити, що при підготовці дітей до 13 років приблизно 80 % відсотків навчального плану відводиться на поліпшення техніки гри. Процес навчання у молодших дітей розпочинається з простих елементарних прийомів техніки: ведення м'яча у спрощених умовах, обведення простих перешкод, прості ігри «один в один», «два в один» тощо. Процес навчання здійснюється поступово з деталізацією на окремих складових, у різноманітних поєднаннях прийомів техніки з тактичними діями. Тому футболісти, виховані голландською школою, завжди відзначаються належною технічною оснащеністю, тактичними вміннями і високим рівнем фізичної підготовленості. Як результат, чимало цих гравців виступали і виступають у європейських клубах високого рівня. В інших країнах, зокрема і в нашій, часто тренери додають до тренувального процесу вправи з надто складними завданнями, що є важким для дитячого сприйняття і суттєво погіршує засвоєння елементів гри. Основним девізом провідних європейських дитячих шкіл та академій у молодшому віці є гасло «Навчити важливіше, ніж перемагати», тобто для вихованців на першому плані повинно бути навчання гри у футбол, а не якісь тимчасові перемоги у матчах і турнірах. Одним із недоліків у підготовці українських юних футболістів, на наш погляд, є те, що надмірна гонитва за результатом та акцент на фізичну підготовку дає перевагу над іншими командами, які працюють над технікою гри (Голландія, Німеччина, Іспанія) у юнацькому футболі. Проте коли гравці з юнацького футболу переходять у дорослий, результати різко падають і відчуються суттєві прогалини в індивідуальній технічній підготовленості, як наслідок – залучення у великій кількості до наших змагань футболістів-легіонерів [1, 9, 13].

Висновки. У процесі навчально-тренувальних занять юних футболістів техніко-тактичного спрямування необхідно дотримуватися таких методичних положень:

- вибирати методи і засоби з урахуванням особливостей розвитку дитячого організму, для якого характерною є підвищена лабільність (пластичність) нервової системи;
- основні завдання техніко-тактичної підготовки дітей молодшого та середнього віку вирішуються за допомогою різноманітних ігор та ігрових вправ переважно техніко-тактичного спрямування;

– небажано намагатися якнайшвидше навчити дітей грати в «дорослий» футбол, надаючи перевагу одному з видів підготовки. Важливо підтримувати раціональне співвідношення між різними сторонами підготовки, змінюючи різноманітні засоби та їх спрямування у процесі зростання загальної та спеціальної підготовленості юних футболістів;

– під час одного навчально-тренувального заняття не рекомендується вирішувати відразу декілька завдань і вивчати більше ніж два нові техніко-тактичні прийоми.

Перспективи подальших досліджень. Визначити показники техніко-тактичних дій на полях стандартних та зменшених розмірів, з урахуванням вікових особливостей юних футболістів, а також розробити рекомендації для внесення корективів у тренувальний процес юних футболістів для досягнення оптимальних результатів змагальної діяльності.

Список літератури

1. Единоборства в футболі / Бишопс К. Герардс Х.– В. – Москва : Терра-Спорт, 2003. – 168 с.
2. Волков Л. Теория и методика детского и юношеского спорта / Л. Волков. – Киев : Олимпийская литература, 2002. – 290 с.
3. Дулібський А. Моделювання тактичних дій у процесі підготовки юнацьких команд з футболу : посібник / А. Дулібський. – Київ, 1988. – 252 с.
4. Техніко-тактична підготовка юних футболістів / А. В. Дулібський, Й. Г. Фалес. – Київ : ФФУ, 2001. – 59 с.
5. Тактика и стратегия в футболі / А. Зеленцов, В. Лобановский, В. Ткачук, А. Кондратьев. – Киев : Здоров'я, 1989. – 192 с.
6. Коваль С. С. Исследование взаимосвязи физических качеств и технико-тактических действий юных футболистов 8–12 лет / С. С. Коваль // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2009. – № 2. – С. 39–42.
7. Кузнецов А. Футбол. Настольная книга детского тренера 2 этап 11–12 лет / Кузнецов А. – Москва : Олимпия, 2008. – 122 с.
8. Лисенчук Г. А. Управление подготовкой футболистов / Г. А. Лисенчук. – Киев : Олимпийская литература, 2003. – 271 с.
9. Петухов А. В. Футбол. Формирование основ индивидуального технико-тактического мастерства юных футболистов / А. В. Петухов. – Москва : Советский спорт, 2006. – 230 с.
10. Петухов А. В. Методика формирования индивидуальной технико-тактической подготовки юных футболистов : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Петухов А. В. – Москва, 1990. – 22 с.
11. Платонов В. И. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения / В. И. Платонов. – Киев : Олимпийская литература, 2004. – 808 с.
12. Сучилин А. А. Теоретико-методические основы подготовки резерва для профессионального футбола / А. А. Сучилин. – Волгоград, 1997. – 237 с.
13. Чанади А. Футбол. Техника / А. Чанади; пер. с венг. – Москва : Физкультура и спорт, 1984. – 247 с.
14. Шамардин В. Н. Моделирование подготовленности квалифицированных футболистов : учеб. пособие / В. Н. Шамардин. – Днепропетровск : Пороги, 2002. – 201 с.
15. Шамардин В. Н. Система подготовки юных футболистов : учеб.-метод. пособие / В. Н. Шамардин. – Днепропетровск, 2001. – 104 с.

Стаття надійшла до редколегії 22.03.2016

Прийнята до друку 19.04.2016

Підписана до друку 29.04.2016